

18e jaargang

nummer 6

juni 1982

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

*Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.*

Theo Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRUD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit vrijwillige bijdragen

Red. en adm.: Schouw 46-11, Lelystad

Postgiro 307695

DAT DE P. v. d. A. UIT HET KABINET IS, DAT
ZAL DE ONDERNEMERS NOG GAAN SPIJTEN

Wat van de vakbeweging kan worden gezegd, namelijk dat zij als instituut van de burgerlijke maatschappij de daarin heersende burgerlijke klasse geen slechtere dienst kan bewijzen dan door haar te goede diensten te bewijzen, dat geldt op min of meer analoge wijze ook voor de politieke partij die zich "socialistisch" noemt en voorgeeft de belangen van de arbeiders te behartigen.

De vakbeweging moet, krachtens haar bemiddelende rol tussen kapitaal en arbeid, de sociale vrede handhaven. Het is haar taak om de kapitalistische machine zoveel als in haar vermogen ligt te vrijwaren voor "bedrijfsstoringen". Maar zij kan die taak slechts vervullen zolang zij in belangrijke mate het vertrouwen van de arbeiders geniet en dat betekent dat zij de sociale vrede het beste kan handhaven door haar bij tijd en wijle niet te handhaven. Wanneer zij zich al te nadrukkelijk aan de kant van de patroons zou opstellen, zou zij voorgoed de greep op de arbeiders kwijtraken die zij thans op gezette tijden alleen maar tijdelijk kwijtraakt. Dat zou voor de heersende klasse de hoogst onaangename konsekwentie hebben, dat één van de doeltreffendste instrumenten met behulp waarvan de arbeidersklasse onder het juk wordt gehouden, zijn betekenis zou verliezen.

De zich "socialistisch" noemende zogenaamde "arbeiderspartij" ontleent haar betekenis voor het ondernemerdom onder andere hieraan, dat zij zich voortdurend tegen 't ondernemerdom schijnt te keren. Het gevolg daarvan is namelijk, dat zij een zeker vertrouwen voor zich kweekt, dat haar onder bepaalde omstandigheden bij uitstek geschikt maakt om als regeringspartner te fungeren. Wanneer de in het gedrang gekomen belangen van de ondernemers een impopulair regeringsbeleid vergen, dan is een politieke partij van het hier beschreven type als politieke partij - dat wil zeggen als *organisatie van de burgerlijke samenleving* - als het ware aangewezen voor het dragen van hele of halve regeringsverantwoordelijkheid. Door het vertrouwen dat zij geniet kan zij zich maatregelen veroorloven die, indien ze door andere partijen zouden worden doorgevoerd een storm van verontwaardiging en misschien wel een storm van verzet zouden doen ontstaan.

Het spreekt vanzelf, dat de "arbeiderspartij" haar krediet bij de arbeiders al evenmin volledig kan verspelen als de vakbeweging. Hoewel zij, evenals deze, op ieder werkelijk beslissend moment het proletarisch masker moet laten vallen, dient zij zich net als de vakbeweging zo lang mogelijk zo goed en zo kwaad als 't gaat daarachter te verbergen en opnieuw te verbergen zodra 't maar even kan. Dat valt noch de vakbeweging, noch de politieke partij gemakkelijk, maar 't valt niettemin een economische organisatie als de vakbeweging gemakkelijker dan een politieke organisatie als de partij.

Een vakvereniging, die weigert een staking uit te roepen of die een spontaan uitgebroken staking om zeep helpt, zal bij de eerstvolgende gelegenheid de balans in evenwicht pogen te brengen door de wil van de aangesloten arbeiders te respekteren, althans de indruk trachten te wekken dat ze die respekteert. Dat verklaart bijvoorbeeld, dat de Vervoersbond FNV, die in de herfst van 1979 niet bereid was om ook maar een duimbreed aan de stakende leden in de Rotterdamse haven toe te geven, op 4 mei j.l. meteen de stakingskas opende nadat - tot zijn volkomen verrassing - bij Swarttouw in de Botlek en bij de EMO op de Maasvlakte een "wilde" havenstaking was uitgebroken. Wanneer vakbondsvertegenwoordigers zich aan de onderhandelingsstafel bevinden, dan zullen zij samen met hun tegenpartij een komedie opvoeren terwille van de wederzijdse achterban 1).

De zogenaamde "arbeiderspartij" beschikt niet over dergelijke mogelijkheden doordat haar werkterrein niet het bedrijfsleven is maar het parlement. Zij moet in een samenleving waar de klassenscheiding dwars doorheen loopt 't vertrouwen van de arbeiders winnen en tegelijkertijd de burgerlijke klasse ervan overtuigen dat zij geen enkele bedreiging vormt voor de gevestigde burgerlijke orde. Zonder het vertrouwen van de arbeiders is zij geen potentiële regeringspartij, zonder het vertrouwen van de heersende klasse evenmin. Daarbij moet zij er zorgvuldig voor waken dat zij door het vertrouwen van de burgerij niet het vertrouwen van de arbeiders verspeelt, want in dat geval verdwijnt de zin van haar bestaan. Zij kan niet zoals de vakbeweging, die soms achter gesloten deuren onderhandelt, dan weer voor het front van de werkers optreedt, nu eens het ene, dan weer het andere masker voor doen. Zij moet voortdurend beide maskers dragen, dat wat voor de arbeiders bestemd is en dat wat bestemd is voor de bourgeoisie. Men kan ook zeggen, dat zij voortdurend twee gezichten tonen moet. Hier ligt de reden, dat men een dergelijke partij maar al te vaak heeft verweeten dat zij een *Januskop* bezit. Het feit is onbetwistbaar, maar het is in het wezen van een dergelijke partij besloten en het vormt géén reden tot verwijt.

Wat wij tot dusver omtrent de zogenaamde "arbeiderspartij" in het algemeen hebben opgemerkt, geldt onverkort voor de Nederlandse Partij van de Arbeid. De nieuwe fractievoorzitter van de VVD, de heer Ed Nijpels, die een progressieve liberaal genoemd mag worden en die deel uitmaakt van een club van diverse politici van verschillende richting die op gezette tijden in het Haagse *Hotel des Indes* bijeenkomt om de mogelijkheden van een toe-

1) Aldus, bij zijn pensionering en in het bijzijn van vakbonds-
onderhandelaar Hülsker, de scheidende sekretaris der Scheep-
vaart Vereniging Zuid mr. Backx, tegenover een aanwezige ver-
slaggever van het *Rotterdams Nieuwsblad*.

komstige regeringscoalitie met VVD en PvdA te bediskussiëren, heeft kort na het uiteenspatten van het tweede kabinet-Van Agt verklaard, dat zijn partij de deur wel wilde openzetten voor regeringssamenwerking met de PvdA, maar dan wel op voorwaarde dat die partij zich zou distanciëren van de radikale opvattingen van haar voorzitter Max van den Berg. "Met een radikale PvdA kan en wil de VVD niet regeren", zei de heer Nijpels. "De PvdA moet kiezen tussen Van den Berg en Van Thijn". Een dergelijke uitspraak, vermoedelijk in hoofdzaak voor beider achterban bestemd, gaat voorbij aan het feit dat de PvdA die keus niet maken *kán*. De PvdA kan het zomin zonder iemand als Max van den Berg stellen, als zonder een figuur als Van Thijn.

Iemand die zou vragen, hoe hij of zij zich de *twee gezichten* van de PvdA moet voorstellen, zou men respectievelijk de trekken van Van den Berg en Van Thijn kunnen beschrijven. In een ver verleden (van de SDAP) vertoonden die twee gezichten o.a. de trekken van Frank v.d. Goes en Willem Vliegen, in een wat recenter verleden (van de PvdA) die van Sam de Wolff en de oude Drees. Daarbij moet men er zich dan rekenschap van geven, dat telkenmale *beiden* de partij belichamen, dat zowel de een als de ander het onvervalste produkt van die partij is, ook al wordt dat dan binnen de partij niet altijd even scherp gezien. De socioloog Bart Tromp, die deel uitmaakt van het partijbestuur, heeft onlangs geschreven, dat "het ware gezicht van de PvdA als democratische hervormingspartij weer tot z'n recht (moet) komen". Dat gaat eraan voorbij, dat de hervormingspartij in kwestie een *sociaaldemokratische* hervormingspartij is, die noodzakelijkerwijze *twee* gezichten moet vertonen, waarvan het ene al even *waar* is als het andere.

In dag- en weekbladen is uitvoerig geschreven over de felle ruzies in de PvdA-top. Toen daaruit door twee "Vrij Nederland"-redakteuren - maar bepaald niet door hen alleen - de konklusie werd getrokken, dat aan voorzitter Max van den Berg geen lang politiek leven leek te zijn beschoren, verklaarde zijn tegenspeler Van Thijn, dat hij geen enkele reden zag, waarom Van den Berg niet zou blijven zitten.

De zojuist al genoemde Bart Tromp, die de problemen van de PvdA herleidt tot de problemen van het socialisme, meent dat de partij mede hierdoor in moeilijkheden verkeert, dat de arbeidersklasse die ze vertegenwoordigt (niet slechts in Nederland, maar in héél West-Europa) een dalend percentage van de bevolking uitmaakt.

Deze kijk op de zaak staat lijnrecht tegenover de onze. Wij beschouwen een sociaaldemokratische hervormingspartij als de PvdA als een *burgerlijke* hervormingspartij, die alleen maar in *schijn* iets met het socialisme heeft te maken. Wij houden het voor onjuist, dat deze partij de arbeidende klasse zou vertegenwoordigen; zij wil slechts de schijn van een dergelijke vertegenwoordiging wekken. Tenslotte maken de arbeiders naar onze mening niet een dalend, maar een stijgend percentage van de bevolking uit.

Hét levensgrote probleem waar de PvdA mee worstels, is niet dat zij een "arbeiderspartij" zou zijn, waarvan de natuurlijke basis voortdurend smaller wordt, maar dit, dat de moderne kapitalistische ontwikkeling het haar voortdurend moeilijker maakt om zich als "arbeiderspartij" te doen accepteren. De periode waarin de belangen van het opkomende kapitalisme en het zich in ontwikkeling bevindende proletariaat geheel, gedeeltelijk of schijnbaar samenvielen ligt oneindig ver achter ons. Tengevolge van de groei van de techniek is een geheel ánder soort proletariaat dan voorheen ontstaan, een proletariaat dat steeds minder geneigd is om aan sprookjes van wat voor soort ook te geloven. Anders gezegd: waren het voorheen enkel

maar analyserende theoretici, die zoals Saks door de kieren in 't proletarisch masker van de sociaaldemokratie heen haar kapitalistisch wezen konden herkennen, tegenwoordig blijft dat wezen ook de eerste de beste, dat wil zeggen: zelfs de meest goedgegelovige, zich graag aan illusies vastklampende, arbeider niet licht meer verborgen.

Voor illusies is des te minder plaats naarmate een partij als de PvdA er het meeste behoefte aan heeft, namelijk dan wanneer het uur van de waarheid is aangebroken doordat zij tot mederegeren is geroepen. In het voorjaar van 1977, in de periode die voorafging aan de formatie van het eerste kabinet-Van Agt, verklaarde de latere premier in een vergadering van zijn CDA-fractie, dat het aanbeveling verdiende om als minister van sociale zaken een figuur uit de vakbeweging te hebben, aangezien zo iemand een goede verstandhouding met de werknemers zou kunnen waarborgen. Strikt genomen valt er op deze uitspraak het één en ander af te dingen, maar als men haar zo verstaat dat iemand uit de vakbeweging beter dan iemand van andere hui-ze in staat moet worden geacht om de arbeiders een bepaalde schijn voor te toveren, dan moet daaraan een zekere politieke "wijsheid" worden toegekend. Het is dezelfde soort wijsheid waarop ook het mederegeren van de zogenaamde "arbeiderspartij" berust.

In 1977, toen 't eerste kabinet-Van Agt tot stand kwam, waren de economische moeilijkheden van het ondernemerdom nog op geen stukken na zo omvangrijk als in 1981. Toen kwam het alleen nog maar op de achtergrond van de minister van sociale zaken aan en - naar Van Agt in de bewuste fractievergadering betoogde - deze was, voor een redelijk functioneren van 't kabinet nog niet eens van doorslaggevend betekenissen. Voor de bewuste post viel de keuze tenslotte op Van Albeda, een man die inderdaad bepaalde relaties met de vakbeweging onderhield, maar niet eens met die vakbeweging die zich het strijdvlugst opstelde en het grootste aantal leden telde.

In 1981 was het anders. Niet één minister uit de vakbeweging gold toen als de hoogste politieke wijsheid en afdoende, nee er diende, opdat de noodzakelijk geachte aanslag op het levenspeil van de werkenden zonder al te veel verzet door de werkende bevolking zou worden geslikt, een aantal ministers van de PvdA deel van de regering uit te maken. Bij de samenstelling van het tweede kabinet-Van Agt werd ervan uitgegaan, dat het veronderstelde vertrouwen in de zogenaamde "arbeiderspartij" er het zijne toe zou bijdragen om de weg te effenen voor een beleid, waarbij het snoeimes zou worden gezet in lonen en sociale zekerheden. Op dat vertrouwen werd gespekuleerd toen een weg werd ingeslagen, die regelrecht naar de ondermijning van dat vertrouwen voerde.

Het is deze paradoxale situatie die de verklaring vormt zowel voor de herhaaldelijk gekonstateerde "onmacht" en "besluiteloosheid" van de regering, als voor de felle strijd die sindsdien binnen de PvdA is opgelaaid. Er moesten door de regering hoogst onaangename en weerstand oproepende maatregelen worden genomen (in het belang van het ondernemerdom waarvoor deze regering, zoals iedere regering, de zaken behartigt), maar ze werden, nadat ze reeds waren aangekondigd of op stapel gezet, weer ingetrokken omdat met iedere in uitzicht gestelde maatregel, het vertrouwen in de PvdA afbrokkelde dat voor het onwelkome en onwelgevallige beleid de onmisbare voorwaarde vormde. Dat de regering "niet regeerde" zoals door de kranten en door de oppositie werd opgemerkt, sproot daaruit voort, dat wél regeren het fundament van de regering aantastte. Wat als een twist binnen de PvdA beschreven is in beschrijvingen die er stuk voor stuk op neerkomen, dat

de opstelling van voorzitter Van den Berg een beletsel voor de PvdA-ministers is om naar behoren te funktioneren, wij denken daar geheel anders over dan 't meerendeel van de kommentatoren. Met zijn optreden, niet als "bruggebouwende voorzitter", maar als "politiserende stoottroeper van de linkerzijde", gooit Van den Berg naar ons oordeel de ministers van zijn partij geen stok tussen de benen, al heeft 't er de oppervlakkige schijn van. Verre ervan dat Max v.d. Berg zowel Den Uyl en Van Thijn als fractieleider Meijer belet naar behoren te funktioneren, is zijn *quasi-socialistische* kritiek voor hun funktioneren juist een onmisbare voorwaarde. Door luidkeels te verkondigen dat als gevolg van de samenwerking met het CDA het *linkse etiket* van de partij is afgeweekt, plakt Van den Berg er opnieuw een "links etiket" op. Zijn optreden draagt ertoe bij, dat het verguisde beeld van de PvdA zo goed en zo kwaad als dat mogelijk is hersteld wordt.

Voor wie een analyse van twee redakteuren van "Het Parool" geloven wil, zou Max v.d. Berg zich graag van het tweede kabinet-Van Agt verlost hebben willen zien. Wij geloven daar niets van. De schoten die hij loste beschouwen wij niet als schoten voor de boeg van het regeringsschip. Hij droeg zorg voor een kanonnade, die verhinderde, dat op de regeringsveste storm werd gelopen door verzet aantekenende arbeiders. Hij wekte de indruk, dat een dergelijke stormloop overbodig was.

Uiteraard zou al het lawaai dat door Max v.d. Berg op het politieke strijdtoneel geproduceerd werd op zichzelf de groeiende kloof tussen de PvdA en de arbeiders nooit hebben kunnen dichten. Voor het naar behoren funktioneren van het kabinet-Van Agt II was een minimum aan vertrouwen in die partij een volstreekte vereiste en 't snel tanende vertrouwen kon nooit door een radikale taal bezigende voorzitter op peil worden gehouden of hersteld. Daarvoor was tevens nodig dat de koalitiepartners de PvdA-ministers zoveel speelruimte lieten, dat zij in staat waren om de politieke schijn op te houden, waaruit dat vertrouwen werd gevoed. Een dergelijke speelruimte zou allerminst betekend hebben dat de regering minder scherp de koers van Chris van Veen en van Shell-direkteur Wagner zou hebben kunnen varen. Zij vormde integendeel juist de voorwaarde voor die koers.

Van Agt heeft dat - zijn trefzekere uitspraak over de waarde van een uit de vakbeweging afkomstige minister van sociale zaken ten spijt - niet of onvoldoende begrepen. In innige samenwerking met de steeds nieuwe financiële tegenvallers ontdekkende minister Van der Stee poogde hij zijn ambtgenoten van de PvdA hoe langer hoe meer bewegingsvrijheid te ontnemen. In plaats van daardoor de weg vrij te maken voor wat de ondernemers vroegen werd daardoor juist omgekeerd het voortgaan op die weg hoe langer hoe meer bemoeilijkt. Want de PvdA-ministers, die als het ware het schild vormden dat de aanval op de arbeiders moest dekken, werden door Van Agt en Van der Stee langzaam maar zeker uit het kabinet gedrongen.

Zo zeker als het is dat Van Agt en Van der Stee de ontslag-aanvraag van hun PvdA-kollega's hebben geprovoceerd, even zeker is het, dat zij aldus doende het ondernemerdom een buitengewoon slechte dienst hebben bewezen. Weliswaar zei de ondernemers-bordvoerder Van Veen, dat de ontstane kabinetskrisis in zoverre een goed ding was, als daardoor duidelijkheid kon worden geschapen en als gevolg daarvan dan "eindelijk" eens iets zou kunnen worden ondernomen. Maar door het vertrek van de PvdA-ministers zal duidelijk worden, dat het voeren van een "ondernemerspolitiek" *zonder hen* veel moeilijker zal zijn dan *met hen*. Om die redenen zouden de jongste politieke ontwikkelingen de ondernemers nog best eens kunnen gaan spijten.

ANTON PANNEKOEK ' S " HERINNERINGEN "

E I N D E L I J K I N D R U K V E R S C H E N E N

Eindelijk dan, ruim 22 jaar na zijn dood en zowat 38 jaar nadat hij ze opschreef, zijn Anton Pannekoek's "*Herinneringen uit de arbeidersbeweging*" in druk verschenen. Wie ze leest zal onmiddellijk vaststellen, dat de inhoud desondanks in niets aan betekenis heeft ingeboet. Drie oorzaken kunnen daarvoor direkt worden aangewezen:

In de eerste plaats voltrokken zich juist tijdens Pannekoek's leven ingrijpende veranderingen in de positie van de arbeidersklasse en in de methoden die door de arbeiders bij hun maatschappelijke strijd werden gehanteerd. Die veranderingen hebben bij hem tot een voortdurende ontwikkeling van inzichten en standpunten geleid. Het gevolg daarvan is geweest, dat hij telkens weer buitengewoon kritisch kwam te staan tegenover partijen of stromingen binnen de arbeidersbeweging die hardnekkig vasthielden aan traditionele opvattingen en die steeds duidelijker andere belangen vertegenwoordigden dan die van de arbeiders. Pannekoek's beschrijving van z'n conflicten met deze stromingen - en met hun voormannen uiteraard - vormt een bijdrage tot onze kennis van het jongste verleden en mede daardoor tot een beter begrip van de problemen die zich aandienen bij de klassenstrijd van heden.

In de tweede plaats heeft Pannekoek zich niet alleen in Nederland als schrijver, spreker en kongres-afgevaardigde gewerd, maar ook buiten onze grenzen. Reeds voor zijn 8-jarig verblijf in Duitsland, van 1906 tot 1914, had hij in aldaar verschijnende bladen als *Die Neue Zeit* en de *Leipziger Volkszeitung* theoretische artikelen gepubliceerd. Eer hij zich in Duitsland vestigde, aanvankelijk te Berlijn - als leraar aan de sociaaldemokratische partijschool - en later in Bremen, kende hij al diverse kopstukken van de Duitse sociaaldemocratie. Toen hij eenmaal in Duitsland vertoefde werd die kennismaking verstevigd en kwam hij, via zijn uiteenlopende activiteiten, ook met tal van Europese figuren in aanraking. In zijn "*Herinneringen*" worden zij veelal haarscherp geportretteerd. In het bewuste geschrift treft men derhalve niet alleen omtrent de Nederlandse maar ook omtrent de Europese arbeidersbeweging heel wat (kritische) informatie aan.

In de derde plaats tenslotte wordt uit de bewuste bladzijden duidelijk hoe en waarom Pannekoek als radikaal sociaaldemokraat met de sociaaldemocratie brak en vervolgens, een aantal jaren later, al zéér vroegtijdig ook brak met het bolsjewisme. Hij ontwikkelde zich tot één der belangrijkste woordvoerders van het radencommunisme, dat de sociaaldemocratie in ál haar verschijningsvormen - en dus ook de diverse variëteiten van het bolsjewisme (zoals leninisme, trozskisme, maoïsme) - voor een in wezen burgerlijke beweging houdt. Nieuwe organisatievormen, door de arbeiders zélf ontwikkeld in hun dagelijkse strijd en - ofschoon de direkt betrokkenen zich daarvan niet in het minst bewust waren - van een geheel andere structuur dan die waardoor de kapitalistische samenleving wordt gekenmerkt, voerden Pannekoek tot zijn uiteindelijke overtuiging, dat noch de vakbeweging, noch de één of andere politieke partij, noch wat voor soort "politieke voorhoede" ook de bevrijding van de arbeidersklasse en maatschappelijke verandering (de sociale omwenteling) tot stand zou kunnen brengen. Sinds-

dien maken hij en maken de radencommunisten nog steeds een duidelijk onderscheid tussen wat zij de *oude* "arbeidersbeweging" noemen en de komende *nieuwe* beweging van de arbeiders. De laatste moge nog steeds in de windse-len liggen, haar geest treedt de lezer van Pannekoek's "*Herinneringen*" op vele bladzijden daarvan tegemoet.

Vijfenveertig jaar voor hij ze neerschreef was hij met de arbeidersbeweging in nauwe aanraking gekomen en hij was er vrijwel voortdurend in nauwe aanraking mee gebleven. Eer hij zich in 1899 aansloot bij de toenmalige S.D.A.P. had hij zich al geruime tijd met "socialistische denkbeelden" bezig gehouden. Waarover hij sprak was sinds zijn jonge jaren onafgebroken een onlosmakelijk deel geweest van zijn leven. Hij maakte, ruim 71 jaar oud toen, voor zijn beide kinderen de balans op. Voor hén waren zijn aantekeningen oorspronkelijk bedoeld, niet voor het grote publiek. Tot aan zijn dood in 1960 toe hield hij ze onder zich. Mogelijk deed hij dat omdat hij ze, met de bescheidenheid die hem kenmerkte, niet voor een in ieder opzicht verantwoorde historische analyse hield. Misschien was het ook wel omdat hij de spontane wijze waarop hij over tal van algemeen bekende personen als *Troelstra*, *Kautsky*, *Radek*, *Lenin*, *Vandervelde* en vele andere had geoordeeld, ongeschikt achtte voor een ontledende beschouwing. Mogelijk overwoog hij daarbij ook, dat zijn van de gangbare zienswijzen afwijkend maatschappelijk perspectief hem door "linkse" kringen niet in dank zou worden afgenomen en dat het vinden van een uitgever daarom nog al wat voeten in de aarde zou kunnen hebben.

Hoe dit ook zij, naar onze opvatting zijn er weinig of geen "Gedenkschriften", "Memoires" of autobiografieën van personen die een rol van betekenis in de arbeidersbeweging hebben gespeeld die - en dat in relatief zó weinig bladzijden - zulk een duidelijk beeld geven van de periode die wordt beschreven. Wie Pannekoek's "*Herinneringen*" heeft gelezen is geen vreemdeling meer in Jeruzalem. Hij is vertrouwd geraakt met de stromingen en met de personen die in de eerste helft van onze eeuw de *burgerlijke* emancipatie van de arbeiders hielpen te voltooien. Hij begrijpt ook iets van hun historische beperkingen en hij ziet de grenzen voor zich die zij niet konden, de arbeiders daarentegen wel moesten overschrijden. Dat alles dank zij het feit, dat Pannekoek met zijn altijd even heldere schrijftrant minder over zichzelf spreekt dan over de vele belangrijke dingen die hij heeft waargenomen of beleefd. Het is niet overdreven om te beweren, dat de gedenkschriften van tal van lieden, die hetzij een rol speelden, hetzij bar graag een rol wilden spelen, vaak veel minder belangwekkend zijn gebleken dan de "*herinneringen*" van Pannekoek, die er allesbehalve op uit was om een "rol" te spelen, al was het maar op grond van zijn overtuiging, dat de arbeidersklasse de enige was waarvoor een rol op het historisch toneel was weggelegd.

Alle door hem aangerode onderwerpen op te sommen binnen het bestek van dit opstel is een volstreekte onmogelijkheid. De spoorwegstaking van 1903, de zwakke partijleiding van Troelstra, de richtingstrijd uit de beginperiode der S.D.A.P., de felle debatten over Bernstein's revisionisme die in Duitsland werden gevoerd, de beroemde discussie met Kautsky over de massastaking, de conflicten tussen Pannekoek en Rosa Luxemburg enerzijds en deze Kautsky anderzijds, de kongressen van de Tweede Internationale, haar bankroet bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog, de Russische en de Duitse revolutie, de opkomst - in het begin van de jaren '20 - van een zich t e g e n Moskou kerende Kommunistische Arbeiders Partij in

Duitsland en in Nederland, Pannekoek's principiële en vernietigende kritiek op Lenin - waarvan een veel grotere invloed is uitgegaan dan door hem werd verondersteld - en nog veel en veel meer komt aan de orde in zijn geschrift. Hij schildert daarin ook op beknopte wijze de ontstaansgeschiedenis van verscheidene van zijn publikaties.

Natuurlijk bekruipt ons ook de lust uit de "Herinneringen" te citeren. Er zijn zó veel voor Pannekoek en zijn ideeën kenmerkende passages, dat de keuze buitengewoon moeilijk is. En vanzelfsprekend moeten wij ons in verband met de plaatsruimte tot het uiterste beperken. Typisch voor de puntige manier waarop hij met een minimum aan woorden bepaalde personen schetst, is bijvoorbeeld wat hij opmerkt over Kamiel Huysmans, die na het Amsterdams kongres van de Tweede Internationale als sekretaris van het toen gestichte Internationaal Socialistisch Bureau fungeerde. Pannekoek noemt hem "zo'n echte Belgische tussenman zonder enige marxistische of radikale overtuiging, evenmin overtuigde reformist, eigenlijk voornamelijk te karakteriseren als handige praatjesmakende funktionaris..."

Over het werk aan de Berlijnse partijschool schrijft hij:

... "En toch was er iets in, dat op den duur niet bevredigde. Wij zagen alleen de kopstukken, maar niet de arbeiders zelf. Zo heel anders dan ik uit Leiden gewend was. Allen die wij spraken waren Schriftsteller (schrijvers), redakteuren, Sekretäre, Vorstände (leidinggevenden), parlementariërs, allemaal interessante mensen van allerlei soort, waarmee en waarover gediskussieerd en getheoretiseerd kon worden. Maar het was als leefden wij alleen tussen de goden, op een hogere verdieping en niet tussen de mensen. Dat gaf iets abstrakts, iets steriels aan alle denken en betogen..... Waarin wij leefden was een aparte wereld, niet de echte werkelijke wereld. Ik had zeer sterk het gevoel dat al die mensen, die funktionarissen, hoe scherp ze (ook) in richting tegenover elkaar stonden en elkaar bestreden, toch in de soort van hun werk één pot nat waren, bij elkaar behoorden als een aparte groep..... En die bovenwereld van funktionarissen was zichzelf daarvan nooit bewust..." (blz. 138/139).

Ziedaar een even indringende als eerlijke (en zelf-kritische) schildering van 't wereldje dat zich als "de generale staf" van de arbeidersklasse beschouwde en waartoe iemand als Pannekoek, juist mede vanwege zijn aan de dag tredende eerlijkheid, wel in oppositie moest geraken. Eén van de redenen waarom zijn aantekeningen nog steeds een grote mate van aktualiteit hebben is, dat er in dit opzicht nog niet zo veel veranderd is, het zij dan, dat er inplaats van één "generale staf" vele kleine "generale staven" zijn gekomen, die zich stuk voor stuk zo mogelijk voor nog belangrijker en gewichtiger houden dan destijds de grote.

Toen Pannekoek in oktober en november 1944 zijn herinneringen op papier zette, was Nederland bezet gebied. Hij schreef ze bij kaarslicht in zijn toenmalige Amsterdamse woning, omdat de Duitsers de levering van elektrische stroom aan partikulieren hadden stopgezet. Slechts enkele onmisbare boeken en papieren had hij bij de hand. De meeste van zijn dokumenten waren buiten het bereik van de Duitsers opgeborgen. Dientengevolge was hij hoofdzakelijk op zijn geheugen aangewezen. Dat plaatste na zijn dood degenen die zijn herinneringen gereed wilden maken voor publikatie voor de moeilijkheid, dat zij allereerst zorgvuldig dienden na te gaan of het ge-

heugen van Pannekoek hem hier en daar ook parten had gespeeld. Dat was allesbehalve eenvoudig, omdat het (in de tuin van een woning te Arnhem begraven) materiaal dat opheldering zou hebben kunnen verschaffen tijdens de gevechten om deze stad verloren waren gegaan. Daar kwam bovendien nog bij dat tal van door de schrijver genoemde zaken en personen aan de thans levende generaties doorgaans onbekend zijn.

De "*Herinneringen uit de arbeidersbeweging*" zoals zij thans in boekvorm voor ons liggen (aangevuld met de wat minder omvangrijke, maar al even leesbaar en meeslepend geschreven "*Sterrenkundige herinneringen*") zijn voorzien van een notenapparaat, dat maar liefst 83 pagina's beslaat. De vermelding van de bronnen en de literatuur met behulp waarvan de mededelingen van Pannekoek zijn geverifieerd en toegelicht beslaat 21 bladzijden. Naast een niet overbodige lijst van gebruikte afkortingen is er dan nog een personen- en zakenregister van 16 pagina's kleine druk.

Waarmee we kortom te doen hebben is een wetenschappelijk verantwoorde uitgave, die zoals gebruikelijk ook nog voorzien is van een voorwoord (van de directeur van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis) waarin rekenschap van de tekstbehandeling wordt gegeven en van twee "inleidingen": één van de hand van wijlen Ben Sijes, die een uitvoerige en knappe introductie bij de herinneringen uit de arbeidersbeweging heeft geschreven, en één van prof. E.P.J. van den Heuvel, hoogleraar in de sterrenkunde te Amsterdam, die een opstel leverde over Pannekoek's betekenis als astronoom.

Aan een dergelijke opzet - waaruit een boek ontstond dat barstensvol informatie zit - kleeft naar onze mening één héél groot en betreuenswaardig nadeel. Het is door de uiterst vele, vaak wat academische noten en door de (in de bijgevoegde opstellen, in het bijzonder in dat van Sijes voorkomende) onvertaalde passages uit voornamelijk Duitse brieven typisch een uitgave voor *intellektuelen* geworden, een uitgave voor dat wereldje derhalve, dat Pannekoek, blijkens het hierboven gebrachte citaat, op zulk een kritische manier beschouwde.

Dat het om een uitgave voor deze categorie gaat, blijkt ook uit de (zelfs bij vóór-intekening nog) uitermate hoge verkoopprijs. Toegegeven, deze is lager dan bij dit soort wetenschappelijke boeken van gelijke omvang (400 bladzijden) waaraan zulk een grote hoeveelheid van studie en onderzoek besteed is doorgaans het geval is. Maar welke geïnteresseerde arbeider kan zich een bedrag van f 39,50 nu (om maar te zwijgen van f 58,50 straks) veroorloven?

Het is natuurlijk zeer verheugend dat de zoon en de dochter van Anton Pannekoek toestemming hebben gegeven, dat de herinneringen die hun vader voor hen opschreef nu ook door anderen kunnen worden gelezen. Het is jammer dat ze door publikatie in deze vorm min of meer ón- of moeilijk toegankelijk zijn geworden voor de leden van die klasse, welker woordvoerder Anton Pannekoek altijd heeft willen zijn 1).

1) Anton Pannekoek, "*Herinneringen*", met bijdragen van B.A. Sijes en E.P.J. van den Heuvel. Paperback, 398 pagina's, uitgegeven door Van Gennep bv te Amsterdam in de serie "De Nederlandse arbeidersbeweging". Tot 1 juli a.s. f 39,50, daarna f 58,50.

E E N F R A N S E K L U C H T I N D R I E B E D R I J V E N

Op zaterdag 1 mei j.l. werd in de Franse hoofdstad een klucht in drie bedrijven opgevoerd. Parijs beleefde die dag niet de traditionele - niets voorstellende en niets zeggende - 1-mei-viering van de traditionele (oude) "arbeidersbeweging", doch maar eventjes *drie* 1-mei-vieringen van *drie* duidelijk gescheiden optrekkende bewegingen, de één nog ouderwets en traditioneler dan de ander.

Op de avond van diezelfde zaterdag bracht de Franse tv daarvan de gebruikelijke beelden: flitsen van de demonstraties die respectievelijk waren georganiseerd door de vakcentralen *CGT*, *CFDT* en *FO*. In aansluiting daarop volgde in het tv-programma een vraaggesprek met *Henri Krasucki* van de *CGT*, aan wie verzocht werd nu eens onomwonden te zeggen, wat of hij van dat alles vond.

Dat men voor een dergelijk commentaar de keuze op *Krasucki* had laten vallen had uiteraard zijn goede grond. Hij is weliswaar slechts één van de sekretarissen van de grootste Franse vakcentrale en niet de sekretaris-generaal, maar hij is doordat hij de redakteur is van haar orgaan "*La Vie Ouvrière*" ("Het arbeidersleven") wel één van de, zo niet dé invloedrijkste van haar bestuurders en min of meer haar "theoretikus". Hij werd dan ook aan de kijkers voorgesteld als "de baas" van de *CGT*, kwalifikatie waartegen hij slechts formeel en uiterst zwakjes protesteerde.

Krasucki vertelde - wat iedereen al uit de kranten wist - dat de *CGT* wel graag zou hebben gezien, dat de drie grote vakcentralen een gemeenschappelijke 1-mei-betoging hadden georganiseerd, maar dat hier niets van terecht was gekomen, doordat zij het niet eens hadden kunnen worden over de mee te voeren leuzen. Zowel de *CFDT* als de *FO* wilden met alle geweld hun solidariteit met de Poolse vakbeweging "*Solidariteit*" tot uitdrukking brengen; voor de op Moskou georiënteerde en met *Jaruzelski* sympathiserende *CGT* was dat een onoverkomelijk bezwaar.

Voor de nadrukkelijke wens van de beide concurrerende vakcentralen om zich naast *Lech Walesa* en "*Solidariteit*" te scharen had *Krasucki* geen goed woord over. Wat er in Polen gebeurt, zo betoogde hij ongeveer, is vër van ons bed en wie daarop de aandacht wil richten, leidt de aandacht af van datgene waar het voor de Franse vakbeweging en de Franse arbeidersklasse in de eerste plaats om gaat, namelijk de verandering van de Franse samenleving. We moeten, daar kwam wat hij zei op neer, niet kijken naar wie in Polen onze vrienden zijn, maar naar wie in Frankrijk onze vijanden zijn. De ontwikkelingen daarginds zijn van uiterst ondergeschikte betekenis; van de allergrootste betekenis daarentegen is het hier een vuist te maken en zich niet te laten afbrengen van de strijd die hier moet worden gestreden.

Ruim dertien jaar eerder, namelijk in februari 1969, betoogde dezelfde *Henri Krasucki* in "*La Vie Ouvrière*", dat het natuurlijk wel erg mooi klinkt, wanneer men zegt dat de maatschappij veranderd moet worden, maar dat men zich daarbij wel dient af te vragen wat, concreet bekeken, zo'n verandering inhoudt, wat of men ermee bedoelt 1). En waarop, alweer volgens dezelfde *Krasucki*, in de allereerste plaats moet worden gelet, is "*het karakter van het systeem dat men voor het bestaande in de plaats wil stellen*".

Krasucki heeft er noch destijds, noch op enig ander tijdstip een geheim van gemaakt dat de *CGT* het huidige maatschappelijke stelsel in Frank-

rijk wil vervangen door een stelsel zoals dat wat men in Oost-Europa kent. Het wezenlijke karakter daarvan is bij diverse gelegenheden - Kroonstad 1921, Oost-Duitsland 1953, Hongarije 1956, om er een paar te noemen - duidelijk aan het licht getreden. Wat er in de jongste tijd in Polen is geschied heeft voor de zoveelste keer aangetoond, dat de Oosteuropese maatschappijverhoudingen door klassentegenstellingen gekenmerkt worden, die evenals de klassentegenstellingen in het Westen daaruit voortspruiten, dat er op basis van de loonarbeid wordt geproduceerd. Kijken naar Polen wil dus niet zeggen, dat men zich met zaken van ondergeschikte betekenis bezig houdt en geen aandacht heeft voor de strijd om een verandering van de maatschappij in Frankrijk. Integendeel: kijken naar Polen wil zeggen dat men zich er rekenschap van geeft, dat er in Oost-Europa ten opzichte van het Westen niets wezenlijks veranderd is, dat men met andere woorden konkretiseert wat of nu wél en wat of géén verandering is en daarmee derhalve nu net precies voldoet aan de eens door Krasucki gestelde eis. Krasucki's betoog, dat kijken naar Polen de aandacht zou afleiden van de dingen waarom het hier en in Frankrijk gaat is pure kletsboek. Maar het is kletsboek die een reden heeft.

Krasucki, die er geen oog voor heeft, dat de huidige maatschappij erdoor wordt gekenmerkt, dat de arbeiders van de produktiemiddelen zijn gescheiden en die inplaats daarvan het *privaatbezit* der produktiemiddelen voor het wezenlijke houdt, wil niet dat er scherp naar Oost-Europa wordt gekeken, waar duidelijk is gebleken, dat *staatsbezit* der produktiemiddelen geen verandering brengt in de positie van de arbeiders, die loonarbeiders en dus een uitgebuite en onderdrukte klasse blijven. Krasucki wil dat men voor de gebeurtenissen in Polen de ogen sluit, opdat men maar niet zal zien, dat hij de ene soort kapitalisme door de andere soort kapitalisme wil vervangen en dat dus wat hij "verandering" noemt in geen geval de opheffing van het kapitalisme inhoudt.

Betekent het bovenstaande nu, dat CFDT en FO, die wél naar Polen willen kijken, voor de opheffing van het kapitalisme in het krijt treden? Allermint. CFDT en FO kijken met oogkleppen naar Polen. Wat ze zien is niet de strijd van de Poolse arbeiders, noch de maatschappelijke tegenstelling waaruit die voortspruit. Waar het de andere twee centralen om gaat is niet de onderdrukking van de Poolse arbeidersklasse, maar de onderdrukking van de burgerlijke vrijheid. Het verschil tussen CFDT en FO enerzijds en de CGT anderzijds, is niet dat de laatste in tegenstelling tot de beide andere, het kapitalisme niet wil afschaffen, maar het verschil is dit, dat FO en CFDT de *liberale* vorm van het kapitalisme willen handhaven.

Krasucki wil niet naar Polen verwijzen omdat hij er niet de aandacht op wil vestigen dat de bolsjewisten waartoe hij behoort de heersende klasse van nu door een andere heersende klasse willen vervangen. CFDT en FO vestigen daar wél de aandacht op, omdat de heersende klasse in Polen zich bij het onderdrukken van de arbeiders niet blijkt te willen bedienen van soortgelijke instrumenten als de huidige heersende klasse in Frankrijk.

Krasucki verklaart, dat hij Polen van ondergeschikt belang acht uit verwantschap met de Poolse staats- en partijbureaucratie; CFDT en FO verklaren de Poolse ontwikkeling van groot belang te achten uit verwantschap met vakbewegingsbureaucraten als zij zelf. Met de strijd van de Franse arbeiders heeft noch het een, noch het ander iets te maken, ook al worden de respektievelijke standpunten daarmee nog zozeer in verband gebracht. In feite bestaan er in Polen dezelfde soort tegenstellingen als in Frankrijk

en in feite hebben de Poolse en de Franse arbeiders dezelfde belangen. In Polen is gebleken, dat noch de Poolse Krasucki's, noch de Poolse CFDT of FO die belangen dienen. In Frankrijk zal op zekere dag blijken dat die belangen noch door de Franse Rakowski's, noch door de Franse Walesa's worden behartigd. In Polen én in Frankrijk, zo goed als waar dan ook, staan de arbeiders voor de noodzaak hun eigen boontjes te doppen. Matuurlijk is het van groot belang, dat zij gezamenlijk optrekken tegen hun vijanden. Maar dat is iets geheel anders dan 't soort schertsvertoningen dat de drie vakcentralen in Frankrijk op de jongste 1-mei-dag ten beste hebben gegeven.

Het doel van de CGT, zo heeft Krasucki eens gezegd, is "*de bevrijding van de arbeidersklasse van de kapitalistische uitbuiting*". Hij zei dat nog géén jaar nadat de Franse arbeiders zich spontaan en geheel buiten medeweten van de CGT met een grote stakingsbeweging tegen die uitbuiting verzet hadden, tijdens welke de CGT én de overige vakcentralen zich de benen uit het gat liepen, niet om met de arbeiders gelijke tred te houden, maar om ze op hun schreden te doen terugkeren.

Het verschil tussen de CGT en de CFDT is ooit door Krasucki aldus beschreven, dat de CGT de realiteit van de klassenstrijd erkent, de CFDT daarentegen "*reformistische beginselen*" huldigt. De waarheid is anders. In mei en juni 1968 spanden zowel de CGT als de CFDT zich om het hardst in de klassenstrijd om zeep te helpen. De definitie van Krasucki komt neer op al even grote kletskoek als zijn betoog voor de tv op 1 mei 1982. Kletskoek schijnt Krasucki's specialiteit. Zou dat soms de reden zijn, dat de verslaggevers van de Franse staatstelevisie hem voor de kamera's halen?

-
- 1) Krasucki publiceerde tussen 4 februari en 23 april 1969 een twaalfstal opstellen in "La Vie Ouvrière", die onmiddellijk in brochurevorm werden gebundeld onder de titel "*Syndicats et lutte de classes*" ("Vakbonden en klassenstrijd"). Wij citeren hem hier en verderop uit de bij *Editions Sociales* verschenen brochure.

=====

S T E N E N I N E E N S T I N K E N D E V I J V E R

In de afgelopen weken zijn zowel in *De Volkskrant* als in *Het Parool* verscheidene artikelen en beschouwingen verschenen die gewijd waren aan de jongste ontwikkelingen in de CPN. Aanleiding daartoe was het eind vorig jaar gepubliceerde ontwerp voor een nieuw beginselprogram van deze partij, de toelichting daarop van CPN-voorzitter Henk Hoekstra, alsmede een in het CPN-tijdschrift *Komma* afgedrukt artikel van Jaap Wolff 1). In laatstgenoemd artikel werd kritiek geleverd op een in 1958 verschenen geschrift van de hand van Marcus Bakker, waarin deze (in opdracht van Paul de Groot) de geschiedenis van de CPN in oorlogstijd herschreef. Het was hem erom te doen, de opposanten van de Groot als Brandsen, Gortzak, Reuter en Wagenaar onschadelijk te maken via laster en verdachtmakingen: ze zouden zowel handlangers van de nazi's als Engelse spionnen zijn geweest. Van dat soort beschuldigingen is thans in *Komma* afstand genomen, niet alleen door Wolff,

maar ook door voorzitter Hoekstra, die verklaard heeft, dat de groep-Wagenaar best in de partij kan terugkomen indien ze zich kan vinden in het onlangs door hem ontworpen nieuwe beginselprogramma.

De reacties op dit alles startten op woensdag 19 mei j.l. met een paginagrote beschouwing van het genoemde, destijds uit de partij gestoten, viertal in het ochtendblad *De Volkskrant*. Dezelfde dag nog werd de reeks voortgezet. Hoofdredakteur Wouter Gortzak van *Het Parool* (zoon van één der belasterden) haakte des avonds in op de 's morgens gepubliceerde notities van Wagenaar c.s. Vervolgens verscheen op zaterdag 22 mei een aan de kwestie gewijd stuk van drie *Volkskrant*-redakteuren. Daarna nam dezelfde krant een interview op met de Groningse hoogleraar Ger Harmsen, die zo'n 24 jaar geleden zélf uit de partij trad toen de leiding daarvan ook hem verdacht begon te maken omdat hij afwijkende standpunten huldigde. Al deze reacties kan men vergelijken met even zovele in de CPN-vijver geworpen stenen. Het water is er in beroering gekomen en er stijgt een lucht op die allesbehalve fris is.

De huidige CPN-leiders, in het bijzonder Marcus Bakker als de auteur van het schotschrift "*De CPN in de oorlog*" en Henk Hoekstra als de man die "eerherstel" van de belasterden in het uitzicht heeft gesteld en vervolgens moest lezen dat deze "eerherstel" door hém niet in het minst op prijs werd gesteld, hebben niet de behoefte gevoeld om kommentaar te leveren. Wij van onze kant hebben die behoefte ook niet voor zover in de bewuste stukken een 25 jaar oude leidersruzie wordt opgerakeld. De reden daarvan is niet, dat wij ook maar de minste aarzeling zouden hebben om de schofterigheid van bepaalde leiders aan de kaak te stellen, maar deze, dat zij die van deze schofterigheid het slachtoffer zijn geweest op hun beurt voor dezelfde soort schofterigheid niet hebben teruggedeinsd toen zij nog vast in het zadel zaten. Maar er is bij het gekissebis over en weer ook een andere en meer principiële zaak die de aandacht vraagt, de vraag namelijk in hoeverre de CPN, indien zij schoon schip zou maken met haar zwart verleden, nog een bepaalde toekomst heeft en zo ja, wat voor een toekomst of dat dan wel is.

Wagenaar c.s. zeggen hieromtrent, dat de huidige partijleiding kennelijk de theoretische grondslagen van de partij aansprakelijk stelt voor de negatieve gebeurtenissen uit het verleden en om die reden de CPN van een *beginseelpartij* tot een *programpartij* wil maken. Maar, aldus nog steeds Wagenaar c.s., niet de beginselen, maar de overtreding van de beginselen heeft de CPN uitgehold en in een isolement gedreven. Aan eerroof van politieke tegenstanders voegt deze partijleiding thans beginselroof toe, waarvoor de CPN alleen nog maar "in naam zal blijven bestaan".

Merkwaardig genoeg zijn oude stalinisten uit de school van Paul de Groot - aan wiens brein de beschuldigingen tegen Wagenaar c.s. indertijd gedeeltelijk zijn ontsproten - het op dit punt volkomen eens met hen die ze een kwarteeuw geleden verketterden en in feite altijd zijn blijven verketteren. Zij keren zich eveneens tegen wat zij als een uitverkoop van beginselen zien en zij hebben inmiddels een werkgroep van "echte" kommunisten gevormd, die moet voorkomen, dat de CPN "op het verkeerde pad raakt".

Lijnrecht tegenover een dergelijke opvatting staat de zienswijze van Ger Harmsen. "Het is", zegt hij, "onjuist om te stellen dat alle ellende in de CPN na de oorlog het gevolg is van de verkeerde mensen die aan de touwtjes trokken. Het is geen kwestie van foute mensen maar van foute beginselen.... Wat Gortzak in feite wil is: de oude leiding weg, de marxis-

tisch-leninistische beginselen in ere herstellen.... Maar de gevoerde lasterkampagnes zijn juist het gevolg van de leer."

Harmsen, die niet - zoals Hoekstra of Bakker - verheimelijkt dat hij in het verleden braaf aan het belasteren van politieke tegenstanders binnen de partij heeft meegedaan, wil daarom juist breken met de beginselen, dat wil zeggen breken met het leninisme en met het z.g. "demokratisch-centralisme", dat door Rosa Luxemburg in het begin van deze eeuw al scherp is bekritiseerd. Pas wanneer er met het leninisme wordt gebroken, aldus Harmsen, kan de kloof tussen sociaal-democratie en communisme worden gedicht.

Mét Harmsen delen wij de opvatting, dat de lasterkampagnes een gevolg van de leninistische opvattingen en beginselen zijn, dat niet slechts leiders een slechte partij maken, maar omgekeerd dat een partij de leiders heeft die zij verdient. Maar dat is dan ook het enige punt waar - en meer is het eigenlijk niet - zijn zienswijze en de onze elkaar raken. Anders dan hij namelijk, zijn wij van mening dat volstrekt niet alleen het z.g. democratische centralisme aansprakelijk is voor alles wat zich in de CPN heeft afgespeeld. De onverkwikkelijke geur die uit haar vijver opstijgt wordt in belangrijke mate juist daardoor veroorzaakt, dat het een *vijver* is, dat wil zeggen een water dat niet met ander water, niet met de maatschappelijke werkelijkheid en al helemaal niet met de klassenstrijd van de arbeiders in verbinding staat.

Hoe de ontwikkeling van de CPN ook zal verlopen, of zij een programpartij zal worden dan wel een beginselpartij zal blijven, of zij als een zelfstandige partij zal blijven bestaan dan wel in de sociaaldemocratie zal opgaan en waarvan zij zich in feite nooit fundamenteel heeft onderscheiden, één beginsel zal zij ongetwijfeld behouden: dit namelijk dat een "sterke socialistische beweging" de weg naar de maatschappelijke verandering zal moeten wijzen. En hierover verschillen wij van mening met zowel Bakker c.s., zowel Wagenaar c.s. als met Ger Harmsen. Géén politieke voorhoede kan de arbeidersklasse het socialisme binnenleiden; door de samenwerking van z.g. "linkse krachten" zal 't kapitalisme niet ten val worden gebracht. De tot "voorhoede" gebundelde "linkse krachten" die vanuit een bepaalde ideologische opvatting een politieke strijd voeren kunnen de strijd van de arbeiders alleen maar belemmeren.

De maatschappelijke ontwikkeling gaat in de richting van het zelfstandig handelen van de arbeiders. Juist omdat partijen (hoe ze zich ook noemen) bij die ontwikkeling geen aansluiting vinden, treedt binnen die partijen - en dan in de eerste plaats binnen die partijen die er de meeste aanspraak op maken dat ze de spreekbuis van de arbeiders zijn - een proces van verrotting op. Van die verrotting heeft men de laatste tijd het één en ander kunnen bespeuren. Volgens Wouter Gortzak is als gevolg van dat proces een scheuring van de CPN allerminst denkbeeldig. Mocht die werkelijk plaats vinden dan zal zij voor de klassenstrijd van de arbeiders geen enkele betekenis en geen enkel gevolg hebben.

1) Niet te verwarren met zijn broer Joop Wolff, het onlangs afgestreden 2e Kamerlid voor de CPN.

=====